

ТМ	Г. XXXV	Бр. 2	Стр. 679-685	Ниш	април - јун	2011.
----	---------	-------	--------------	-----	-------------	-------

Приказ дела
Примљено: 11. 3. 2011.

Ана Јовашевић

ЈУГОСЛАВИЈА И УНЕСКО*

Недавно се у издању Института за политичке студије из Београда појавила интересантна књига под називом: "Односи Југославије са UNESCO-ом" аутора др Игора Јанева, научног саветника. Ово је још један покушај вредан пажње да се у монографском делу ове врсте обраде основна питања везана за деловање најзначајније глобалне организације на подручју просвете, науке и културе – UNESCO и односе ове универзалне организације са нашом земљом у периоду 1980-1990. године. У овој монографској студији су изложена и детаљно размотрена са различитих углова основна питања која се односе на појмовно одређење културе и њену садржину, карактеристике, природу и улогу у саременим друштвеним токовима, како на националном, тако и на универзалном нивоу, те циљеви и средства културне политике данас. Другу групу посматраних питања у овом вредном издању чине она која анализирају међусобне односе СФР Југославије и UNESCO-а као најзначајнијег универзалног партнера на глобалном нивоу у овој области. На тај начин се може доћи до релевантних закључака који су битни за сагледавање савремених кретања и трендова у културној политици Србије према UNESCO-у која се свакако наставља на културну политику вођену и усмеравану од стране тадашње Југославије крајем 20. века.

Наиме, поред европских интеграција којима и наша земља тежи последњих година (нарочито после демократских промена у јесен 2000. године) од значаја су за стање и перспективе наше земље уопште и универзални процеси који се одвијају у оквиру и под окриљем универзалне међународне организације – Организације уједињених нација (ОУН) и њених специјализованих организација, међу којима се свакако по свом значају, природи и улози издваја и UNESCO. Ово тим пре што су у многим областима друштвеног, привредног, научног, образовног или културног живота од посебног значаја активности међународних, универзалних организација које делују у оквиру и под окриљем Организације уједињених нација, поред свакако значајних активности у оквиру Савета Европе на овом пољу.

Како би домаћа, не само стручна, већ и шира читалачка публика могла да задовољи своју знатижељу о деловању и улози појединих међународних организација према нашој земљи и наше земље према универзалним

ana.jovasevic@gmail.com

* др Игор Јанев "Односи Југославије са UNESCO-м". Издавач: Институт за политичке студије Београд, 2010. године, стр.194

организацијама, потрудио се др Игор Јанев објављујући књигу под насловом: "Односи Југославије са UNESCO-ом". Тако ће ово вредно дело које се недавно појавило пред нашом читалачком публиком несумњиво обогатити домаћу политиколошку, међународну, културолошку, образовну, научну и правну литературу у овој области. Ради се о јединственом монографском делу које свеобухватно и мултидисциплинарно обрађује бројне и различите појмове, институте, принципе и проблеме везане за организацију, надлежност и деловање UNESCO-а, као универзалне организације на подручју просвете, науке и културе и њен однос према појединим државама чланицама ове организације, посебно према нашој земљи.

Иако је ова књига урађена у оквиру пројекта: "Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији", она корисно може да послужи свима који се у процесу основног, допунског или специјалистичког образовања, као и у свакодневном раду срећу за материјом међународноправне сарадње у области науке, културе и просвете. Овај је рукопис настао као плод вишегодишњег бављења аутора проблематиком политике, регионалне и универзалне међународне сарадње, међународног права и међународних односа.

Садржина посматране књиге свеобухватно обрађује материју везану за деловање UNESCO-а у целини и њених појединих органа, како у међусобним односима, тако и у односима са другим земљама, првенствено у односу на СФР Југославију. Тој основној намени аутор је прилагодио начин, систематику, метод, стил и садржину излагања посматране проблематике. У тежњи да олакша свим заинтересованим лицима упознавање са овом доста динамичном, сложеном, обимном и разуђеном материјом, аутор је настојао и у великој мери успео да на савремен, једноставан и приступачан начин изложи теоријске, упоредноправне и практичне аспекте, обележја и карактеристике најзначајнијих појмова и института у систему организације, надлежности, средстава и деловања UNESCO-а у остваривању својих циљева на пољу образовања, науке и културе у међусобним односима са нашом земљом.

Ова монографија, заправо, разматра структурално устројство и функционисање UNESCO-а на чији значај посебно указује растући број правних докумената у области међународне сарадње на подручју науке, културе и просвете и убрзани развој нормативноправне регулативе. Целокупна материја садржана у објављеној књизи је изложена у четири главе са уводом, заклучком и прилозима ("Библиографија" и "Општи документи"). На крају, књига садржи обиман преглед домаће и иностране политиколошке, међународне, културолошке и правне литературе, списак најкоришћенијих електронских адреса, као и преглед важећих правних прописа и међународних докумената из ове области.

Први део приказане књиге коју топло препоручујемо не само стручној, већ још више општој, лаичкој јавности под називом: "Културна политика" (стр. 13-34) разматра основна питања везана за појамно дефинисање политике уопште и културне политике, анализу њене садржине и карактеристика, као и циљева, средстава и видова (модела) културне политике. Но, ова излагања нису само сувопарно набрајање теоријског карактера, већ се одликују и савременим приступом аутора у посматрању актуелне проблематике савремених тенденција у културној политици модерних земаља са почетка трећег миленијума. Наиме, основни је циљ културне политике сваке

земље остварење културног напретка (уопште и у појединим сегментима културног живота и деловања), што може довести и до креација нових културних вредности. Ова излагања већ на самом почетку указују на изузетну динамичност културних појава и процеса који условљавају и појачано интересовање савремене политике за њихово изучавање са различитих аспеката, како у националним, тако и у међународним размерама.

При томе се у одговарајућој мери, у складу са садржајем ове књиге, указује на два основна вида средстава државне интервенције у области културе, просвете и образовања. То су : а) стимулативна (подстицајна) и б) репресивна средства. Стимулативна средства у овој области имају предност будући да се њиховом применом омогућавају, олакшавају и убрзавају културни и стваралачки процеси, да се они подижу на квалитетно виши ниво културне потребе и тежње чиме се ствара солидна основа, као и повољна друштвена клима за свестрани развој културног живота. Насупрот њима, налазе се репресивна средства државне интервенције у области културе, просвете и науке. Њиховом применом се, заправо, ограничавају, забрањују и сузбијају одређене тенденције у оквиру културног живота које су у супротности са прокламованим циљевима културне политике, интересима владајућих друштвених снага или прихваћеним моралним нормама (нпр. цензура).

На овом месту је аутор описао различите функције награда, али и цензуре, њихова својства и улогу у ограничењу, односно у стимулисању културе уопште или појединих културних садржаја. Примена репресивних и стимулативних средстава у овој области прати примену истоврсних средстава која се иначе примењују на нивоу опште политике. У овом делу посматране књиге, као што је и логично, изложени су основни појмови и институти везани за културну политику при чему је аутор изложио њена бројна појмовна и садржинска одређења, дата како од стране домаћих, тако и од иностраних аутора.

Аутор такође у овом делу монографије анализира и различита теоријска схватања о културној политици и међународној културној политици као значајним елементима политике сваке савремене земље уопште, а посебно као сегменту спољне политике. То је и разумљиво будући да без развијених и вишеструких међународних културних односа и сарадње међу појединим земљама, нема ни ефикасне и квалитетне привредне, економске ни политичке сарадње. Ова културна сарадња се у савременим условима све више одвија не само непосредно између појединих земаља и њихових надлежних државних органа (министарстава), већ све више и посредством различитих регионалних (у првом реду Савета Европе), али и универзалних међународних организација, каква је свакако UNESCO.

У остварењу овако постављених културних циљева од посебног су значаја, како то правилно закључује аутор, и видови (модел) културне политике. Они зависе од односа друштва и културе уопште, па се уклапају у опште моделе спровођења политике земље у одређеном периоду. У том смислу се издваја више модела културне политике о чијим садржинским карактеристикама, манама и предностима аутор детаљно и аргументовано излаже на овом месту. При томе су ови модели културне политике систематизовани као : а) етатистички модел, б) самоуправни модел, в) тржишни (грађански) модел и г) модел афирмације (очувања) културног идентитета који карактерише земље "трећег света" где се у први план истичу афирмација сопствене културне политике и културног идентитета.

Глава друга под називом : "Међународно интелектуално организовање у областима културе, просвете и науке" (стр. 35-56) се бави различитим аспектима организације, устројства и деловања Светске организације за просвету, науку и културу – UNESCO која је основана новембра 1945. године у Лондону. Наиме, посебну област организовања у међународним размерама на подручју науке, културе и просвете представља универзална организација – UNESCO о чијем оснивању, циљевима, деловању и органима говори овај део монографије.

После Другог светског рата и на његовим рушевинама уз тежњу за обнову привреда "земаља западних демократија" јавља се и потреба за посебном стручношћу, као и подизањем општег нивоа културе и образовања од чега примарно зависи и конкурентност коју ново време носи са собом. С тим у вези се јавила и потреба за брзим и широким процесом усвајања различитих стручних знања и вештина, као и за оспособљавањем широких слојева народа за иновативни развој. Тако би просветни и научни развој утицао, са друге стране, на развој привреде и друштва у целини. Такође, као један од разлога за формирање UNESCO-а јесте и потреба САД да културно буде присутна у Европи, те да контролише и усмерава концепте развоја људских права и демократије, али и да генерише опште и посебне културне токове.

Са таквим циљевима су се у новембру 1945. године на генералној конференцији састали представници четрдесет четири земље и усвојили Статут UNESCO-а прокламујући следеће циљеве ове универзалне међународне организације : а) допринос миру и безбедности у свету кроз унапређење сарадње између појединих земаља и народа у образовању, науци и култури како би се обезбедило поштовање и унапређење универзалне правде, владавине права, људских права и основних слобода за све без обзира на разлике, б) промовисање, узајамно упознавање и разумевање народа кроз средства масовних комуникација, в) пружање свежег подстицаја народном образовању и ширењу културе и г) одржавање, повећање и ширење знања у области баштине књига, уметничких дела, споменика историје и науке како би се обезбедила свим државама (и њиховим народима) независност, интегритет и плодна разноликост култура и просветни системи. За остварење ових циљева поједине земље приступају UNESCO-у чијим посредством, али и у непосредним билатералним или мултилатералним односима предузимају поједине активности у успостављању, развијању и ширењу међусобне сарадње у области науке, културе и просвете.

На овом месту у књизи је, заправо, алализирана садржина оснивачног акта UNESCO-а, дакле Статута ове универзалне организације у погледу чланства појединих држава, чланских права, односно статуса чланица ове организације, њихових права, обавеза, али и одговорности за остварење постављених циљева UNESCO-а. Ови се циљеви остварују кроз следеће области деловања UNESCO-а где се посебно издвајају : а) подстицање просветних, културних и научних активности, б) помагање међународне сарадње у овим областима, в) пружање помоћи земљама – чланицама у њиховом раду на остваривању што већег напретка у тим областима и г) прикупљање одговарајућег материјала и информација које могу користити земљама – чланицама у спровођењу њихових активности. При томе се као основне сфере деловања UNESCO-а јављају : култура, обазовање, друштвене науке, природне науке, комуникације и залагање за опште циљеве и правце делова-

ња Организације уједињених нација. Све ове области деловања UNESCO-а се могу поделити на : 1) редовне активности које су везане за "Maјог Programmes" међу којима се у периоду 1982-1990. година издвајају следећи програми : а) Културно наслеђе, б) Културни идентитет и међукултурни односи, в) Културна креација и креативност, г) Културни развој и културна политика и 2) дугорочне програме као што су : MAB, IGCP, IHP итд.

Но, успешно остваривање циљева UNESCO-а зависи у великој мери од организације и деловања појединих органа ове међународне организације, па је њиховој природи, садржини деловања, надлежностима и међусобном односу, али и о деловању према појединим земљама аутор посветио знатан део свога излагања у другој глави ове монографске студије. Овде је детаљно изложена унутрашња организација UNESCO-а у оквиру које се разликују следећи органи : а) Генерална скупштина, б) Извршни савет и в) Секретаријат на челу са Генералним секретаром. Деловање појединих органа у оквиру UNESCO-а у сваком конкретном случају зависи од односа и сарадње ових органа са Националним комисијама за сарадњу са UNESCO-ом које постоје у свакој појединој земљи-чланици ове организације, посебно од њихове сарадње са другим специјализованим органима, установама и агенцијама.

Логично, после излагања бројних основних садржаја који су везани за појам, оснивање, деловање, организацију и надлежност UNESCO-а уопште, следи трећи део монографије у коме се излаже однос ових органа, односно ове универзалне организације са СФР Југославијом у периоду 1980. до 1990. године. То је тема треће главе под називом : "Основне полазне претпоставке о релацијама Југославије и UNESCO-а" (стр. 57-72). На овом месту је аутор своју пажњу усмерио на три главна подручја односа UNESCO-а и Југославије. На првом месту су изложени и анализирани принципи сарадње Југославије и UNESCO-а. Они у сваком случају зависе од општих принципа југословенске спољне политике тога доба и циљевима које ова политика треба да оствари. У оквиру принципа спољне политике наше земље тога доба, а који се односе на принципе спољне културне, просветне и научне сарадње (или како се то данас популарно назива "културна дипломатија") према аутору се издвајају следећи : 1) отвореност и пријемчивост за вредности свих култура света, 2) тежња да се културном разменом изједначи понуда и примање културних добара, 3) тежња да културна размена прати виталне интересе наше земље и да се повезује са другим видовима сарадње (економске и политичке), 4) тежња да се успостави равнотежа у културној размени са земљама јаким традиција, али и са земљама у развоју и 5) тежња да се јача сарадња са нашим суседима, посебно са земљама где живе наши грађани или националне групе.

У вези са тим аутор излаже и анализира делове Правилника о раду југословенске комисије са сарадњу са UNESCO-ом из 1972. године где се посебно апострофира потреба за развијањем сарадње Југославије са UNESCO-ом ради "успостављања и унапређења свих облика међународне сарадње у области образовања, науке и културе који служе да учвршћују мир, јачају узајамно разумевање, поштовање и пријатељство народа и земаља и њихово зближавање, што шире и слободније размене материјалних и духовних добара у области образовања, науке и културе, као и развијања односа који доприносе остварењу заједничких културних и других интереса земаља и народа и друштвениог напретка уопште".

Потом у овом делу монографске студије аутор излаже и анализира организацију и деловање појединих државних и других органа – субјеката сарадње између СФР Југославије и UNESCO-а. Ту је посебно изложена улога Југословенске комисије за сарадњу са UNESCO-ом (као главног савезног органа за везу са овом међународном организацијом), Министарства спољних послова (посебно Управе за међународне организације), као и Завода за међународну научну, просветно-културну и техничку сарадњу, обим, правци и начин њиховог деловања, као и остварени резултати у посматраном периоду. И на крају ове главе, детаљно су изложени и анализирани садржаји у појединим областима сарадње наше земље и UNESCO-а као што су следеће области : 1) образовање, 2) природне и егзактне науке, 3) друштвене и хуманистичке науке, 4) култура и 5) комуникације.

У последњој, четвртој глави под називом : "Особине сарадње Југославије са UNESCO-ом" (стр. 73-148) која представља најзначајнији и најобимнији део ове монографије аутор је анализирао садржину и дејство више међународних уговора којима је уређен међусобни однос, сарадња и деловање надлежних органа СФР Југославије и UNESCO-а. Ту су изложене карактеристике бројних међународних докумената на основу којих је и наша земља уредила и одржавала своје вишестране односе у сфери размене и сарадње на подручју просвете, науке и културе са другим земљама, односно са UNESCO-ом. Поред излагања, описа и анализе решења инаугурисаних наведеним међународним документима аутор је знатну пажњу и место у свом раду посветио и критичном осврту на таква решења, указујући на њихову недоследност или проблеме у примени у законодавству и пракси у конкретним ситуацијама.

На почетку овог дела свога излагања, као што приличи раду ове врсте аутор је изложио детаљан историјски преглед успостављања и развоја односа наше земље и UNESCO-а који је имао и своје успоне и падове у периоду од 1945. до 1990. године, посебно у вези са трансформацијом ове међународне организације у току шездесетих година прошлог века. Тада је, наиме, 1966. године донета "Декларација о принципима међународне културне сарадње" којом је на новим основима постављен систем сарадње и међусобних односа UNESCO-а и појединих земаља, паралелно са процесом демократизације и све већим учешћем несврстаних земаља у овој универзалној организацији. Кулминација односа UNESCO-а и наше земље је доживела 1980. године када је у Београду одржана XXI генерална конференција UNESCO-а што је значило и по речима аутора својеврсно признање нашој земљи за огроман допринос успешном раду ове организације у области међународне просветне, научне и културне сарадње. На овом месту свакако је вредан изузетне пажње напор аутора да на јасан, прегледан и систематичан начин изложи основне карактеристике, правце деловања и садржину односа СФР Југославије и UNESCO-а на различитим нивоима заједничког рада и сарадње на подручју науке, просвете, технике и културе у целини или у појединим областима деловања.

Анализирајући положај, улогу и деловање UNESCO-а у односу на СФР Југославију у периоду 1980. до 1990. године аутор указује на основне карактеристике и садржину ових односа, постигнуте резултате, али и на проблеме и потешкоће које су се јављале у посматраном периоду. Из тога се може закључити у којој мери, на који начин, односно у којим областима на-

уке, просвете, технике и културе је сарадња наше земље и UNESCO-а била изузетно добра и плодна, односно где се она реализовала у нешто мањој мери, недовољно или спорадично. Резултати до којих је дошао аутор могу корисно послужити и данас нашим надлежним државним органима у конципирању, усмеравању и реализовању сарадње на што ширим основима са овом универзалном међународном организацијом са седиштем у Паризу, тим пре што у овој области нема политичких препрека за сарадњу наше земље са међународном заједницом. После излагања основних садржаја везаних за појам, карактеристике, деловање, циљеве и организациону структуру UNESCO-а аутор је детаљно, аргументовано, јасно и прегледно анализирао основне садржину, правце и циљеве, као и услове за креирање деловања ове међународне организације уопште, а посебно према нашој земљи која се у посматраном периоду налазила између "земаља европске демократије" на западу и "земаља социјалистичког диригованог друштва" на истоку.

Потом следи детаљна анализа основних праваца даљег развоја и циљева деловања UNESCO-а на почетку трећег миленијума чиме аутор поставља на тај начин и основу за даљи развој међународних односа и размене у области просветне, научне и културне сарадње уопште, а такође и у политичком, правном и дипломатском деловању наше земље. У излагању ове веома сложене, разуђене и обимне материје која је везана за појам, карактеристике, садржину, деловање и историјски развој, односно перспективе односа између UNESCO-а и СФР Југославије и надлежности ове универзалне међународне организације у области науке, просвете и културе, њену организациону структуру и деловање, аутор је вешто користио сву расположиву домаћу и нарочито инострану литературу, као и актуелну праксу што има велику употребну и практичну вредност.

Рад је писан једноставним и разумљивим стручним језиком, прегледно и систематизовано, јасним, лаким и допадљивим стилем што га чини изузетно погодним за поимање и разумевање посматране материје универзалне и регионалне међународне сарадње у области просвете, науке и културе уопште и посредством UNESCO-а. По својој садржини, обиму и начину третирања, као и продубљености посматраних тема, уоченим питањима и проблемима, као и начином њиховог разрешења, то је један аналитичко-синтетички стваралачки рад који одражава не само висок степен познавања материје из области: међународне политике, међународних односа, дипломатије, просветне, научне и културне сарадње у међународној заједници и националном законодавству, већ и изванредан педагошки приступ. Ове одлике уз постојање бројних оригиналних гледишта аутора у теоријском и практичном решавању појединих питања која су везана за стање и тенденције у односима наше земље са UNESCO-ом у целости или у области појединих сегманата чине овај рад не само интересантним и корисним за сваког читаоца, па га препоручујемо најширој читалачкој јавности. У сваком случају овим је делом обогаћена домаћа правна, политиколошка, културолошка и дипломатска литература.